

Az egyetemalapító Pázmány hétköznapijai

HARGITTAY EMIL

1953-ban született Budapesten. Irodalomtörténész, a PPKE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének intézetvezető egyetemi tanára. Legutóbbi írását 2017. 8. számunkban közöltük. — Elhangzott Esztergomban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem ünnepein 2017. szeptember 6-án.

Néhány évvel ezelőtt az egyetemi hallgatói televíziósok egy interjúra kértek Pázmányról. A kérdésük az volt, hogy milyen ember volt Pázmány Péter? Hogyan teltek hétköznapijai? Az első hallásra egyszerű kérdésre akkor mondtam valamit, és később gondolkodtam el azon, hogy a hallgatók részéről érdekes, szinte „oknyomozó” volt ez a kérdésfelvetés. Fontos lehet kissé részletesebben is foglalkozni azzal, hogy a számos helyről mozdulatlan szoborként vagy festményként ismert alak vajon milyen jellemet tükröz, mi rejlik a szembenéző arc háttérében? Sok apró részlet mozaikkockáit összerakva állhat össze az a kép, ami teljesebbé teheti az egyetemalapítónkról alkotott vélekedésünket. Van néhány eleme ennek a képnek, amit figyelembe véve mindannyiszor meglep és elgondolkodtat, amikor találkozom vele.

Pázmány levelezéséből mindenekelőtt a gyakorlatias, a hétköznapi életben körültekintő, a realitásokat és lehetőségeket szemmel tartó ember képe bontakozik ki. Sok ezer oldalt írt meg, mégsem csupán a szellem elragadtatott embere volt, ahogy írta egy helyen: nem a hímes szók kellene, hanem az erős valóságok. Pozsonyi érseki palotája mellett olyan kertet tartott fenn, amiben maga kertészkedett, fákat ültetett. A törököktől szerzett be őszibarack-hajtásokat, melyeket maga oltott, s ahogy az általa katolikus vallásra térített Veresmarty Mihály írta: „eféle dolgokban is maga gyakorlását, a gyümölcs fiataloknak jó renddel ültetésökben, a vad fáknak oltásokban, ezeknek összeforradásuk után a szép oltványoknak tulajdon kezeivel irtogatásokban, egyengetésekben, nevelésekben, foglalatosságát” figyelhetjük meg.¹ Környezetére, udvartartására mindig alaposan ügyelt, részletes gazdasági és rendszabályokat tartalmazó utasítást adott ki udvara számára, 27 pontba foglalva, igazi gazdaemberként, aprólékos gondoskodással, takarékosagra és rendre buzdítással.² Kilátásba helyezte például azt, hogy aki elmulasztja a misét, az nem kapja meg napi boradagját. — Amikor egy jobbágyának ellopták szekerét, saját maga nézett utána a kártérítési lehetőségnek. — A nagyszombati kórház elhanyagolása miatt ismételen ráírt a városra. — Az érsekújvári vár építésekor téglamintát kért az építkezéshez.

Lovakra, agarakra, vadászsólymokra legbonyolultabb elfoglaltsága közepette is gondja volt. „A kardinális, aki saját személyére alig költ, pazar fényűzéssel veszi körül vendégeit. Pozsonyi, nagyszombati palotájában, barsszentkereszti, sellyei nyárilakának termeiben drá-

¹Frankl Vilmos:
Pázmány Péter és kora.
Ráth Mór, Pest,
1872, III. 374.

²Bitskey István:
*Pázmány Péter
udvartartása.* In: *Magyar
reneszánsz udvari kultúra.*
(Szerk. R. Várkonyi Ágnes.)
Gondolat, Budapest,
1987, 166–175.

³Sík Sándor:
Pázmány. *Az ember és az*
író. Szent István Társulat,
Budapest, 1939.
„A magyar nagyúr”
című fejezetben.

⁴Pázmány Péter:
Összegyűjtött levelei, II.
(Sajtó alá rend. Hanuy
Ferenc.) Budapesti Királyi
Magyar Tudomány-
egyetem Tanácsa,
Budapest, 1911, 242–244.

⁵Uo. 72.

ga tálakon, értékes ezüst serlegekben hordatja eléjük híres borait, gonddal termelt, maga kezével ápolt zsenge gyümölcseit, virágait. (...) Borral, mindenféle figyelmességgel fejedelmi arányokban halmozza el barátait vagy akiknek jóindulatát fontosnak tartja. Az olmtüzi érseknek egyszerre húsz nemes lovat küld ajándékba. Mikor „Rómába bevonul — tizennyolctagú kíséretet ültetett fel saját költségén —, az utca népe főuraknak nézte daliás lovas szolgálit”.³

Az 1632. február 9-én, Nagyszombatban kelt alapítólevelében Pázmány kifejezésre juttatta, hogy érsekségének elfoglalása óta törekszik az esztergomi egyházmegye ügyeinek rendezésére, s látván Nagyszombat városában a „Sclavonica Natio” megnövekedett létszámát és vallásos buzgóságát, szükségesnek tartja olyan helyről gondoskodni, amely képes befogadni ezt a nagyobb lélekszámú vallásos népeséget. Istentiszteleteik eddigi helye, a Szent Mihály kápolna már kicsi, s ünnepeken és téli időben nem elegendő a hívek számára. Pázmány, látva a „Sclavonica Natio” vallásos buzgóságát, irántuk való atyai szeretettel („Nos itaque paterno imprimis erga Nationem Sclavonicam, et piae plebis devotionem amore commoti”), nekik adományozza használatra a nagyszombati ferencesek templomát. Pázmány kiköti, hogy a „Sclavonica Natio” a templomot saját istentiszteleteik megtartására használhassa, saját anyanyelvén („nativa lingua sclavonica”) énekelhessen, tarthasson katekizmust és olvassa a Szentleckét.⁴

Az általa alapított bécsi Pázmáneumban a fegyelem ellen vétő kispapok megbüntetésének legapróbb részletei éppúgy érdekelték, mint hogy mit szól a bécsi nép a minap megérkezett császári menyasszony felől. Könyveket is Bécsből szerez be, így jobban és hamarabb ismeri a külföldi protestánsok munkáit, mint sok magyarországi prédikátor, s ezt a tudását hitvitázó műveiben kamatoztatja is.

Mindeközben a császár tanácsadója, követ VIII. Orbán pápánál, levelezésben áll európai diplomatákkal, főpapokkal és az erdélyi protestáns fejedelmekkel. Hamarosan európai hírneve lesz, Jeremias Drexel német jezsuita még Pázmány életében megírja életrajzát, ez lesz az alapja már a 17–18. században megjelent európai lexikonoknak, s képe felkerül a salamancai egyetem bíborosi galériájába, ahol az ma is látható. Hamar felismeri, hogy Magyarországon a főrendűek katolikussá térítése ezrek katolizálását vonhatja maga után, ezért fáradhatatlanul végzi személyes térítő munkáját, leggyakrabban az élőszó meggyőző munkájával. Levelezésében helyenként feltűnik, hogy a már katolizált személyt (Batthyány Ádámról van szó) mintegy „utógondozással” lelki atyaként támogatja. Ahogy írja neki: „bizony igen méltó, hogy ez világi jókat csak úgy nézzük, mint álmunkat, és azon igyekezzünk, hogy az örök jókat elnyerjük. Mivel pedig az igaz Hit fundamentoma az örök életnek, azt mindennél inkább őrizzük.”⁵ Tudja azt is, hogy Ádám úrfi igencsak szereti a borított, az itt olvasható „hímes szók” valójában erre vonatkoznak.

Betegségeiről többször is nyilatkozott, többször is iróniával, de hozzátéhetjük, hogy az általa megért 67 éves kor az ő idejében már erő-

⁶Pázmány Péter: *Összegyűjtött levelei*, I. (Sajtó alá rend. Hanuy Ferenc.) Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Tanácsa, Budapest, 1910, 631.

⁷Az eredeti latin szöveget idézi Öry Miklós: *Pázmány Péter tanulmányi évei*. Prugg, Eisenstadt, 1970, 143.

⁸A' setét hajnal-csillag után bujdosó luteristák vezetője. (Sajtó alá rend. Kiss János.) In: *Pázmány Péter összes munkái*. V. Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Tanácsa, Budapest, 1900, 480. (PPÖM)

⁹PPÖM I. 1894. (Sajtó alá rend. Kisfaludy Árpád Béla.) 208.

¹⁰PPÖM IV. 1898. (Sajtó alá rend. Kiss Ignác.) 798.

¹¹Pázmány Péter: *Kalauz*. Pozsony, 1637, 441.

¹²Az egyetemalapítás alábbi részleteiről lásd Hargittay Emil: *Pázmány egyetemalapító levele*. In: *Jubileumi emlékkönyv Pázmány Péter egyetemalapításának 375. évfordulója tiszteletére*. (Szerk. Maczák Ibolya.) Pázmány Péter Katolikus

sen az átlagéletkor fölött volt. Egy alkalommal Dallos Miklós győri püspöknek írja, hogy ugyan erősen fáj a lába és dereka, de azért „Még szinte oly praesumptuosus [merész] nem vagyok, hogy az kegyelmek köszvényes Compániájában méltónak állítsam magamat”.⁶ Az ironia persze itt inkább a káptalannak szól, mivel ellenezték a jezsuiták győri iskolájának felállítását.

Amikor befejezte teológiai tanulmányait Rómában, mint a többi jezsuita szerzetesről, róla is készült egy rövid hivatalos jellemzés, amelyben előjárói így értékelték: éles elme, jó ítéletű és okosságú, kiváló előmenetelű, a tudományban különösen jártas, *kolerikus*: kemény akaratú, *submelancholicus*: érzékeny, a filozófia és a teológia tanítására alkalmas, esetleg a kormányzásra is.⁷ — A Váradon született, Kolozsvárott, majd Lengyelországban (Krakkóban és Jaroszlavban), Bécsben és Rómában tanult, majd a grazi egyetem professzoraként működött jezsuita szerzetest Rómában, a Lateráni bazilikában szentelték pappá, Grazban, a Szent Egyed templomban tette le negyedik szerzetesi professióját, Prágában, a szent Vitus székesegyházban került sor püspökszentelésére. Csak 1607-ben, 37 éves korában tért vissza végleg Magyarországra: egy olyan magyar író vált belőle, aki a mai Magyarország területén soha nem lakott. Mégsem felejtett el magyarul (mint csaknem a későbbi a családjától és otthoni környezetétől elszakított II. Rákóczi Ferenc), sőt fontosnak tartotta az anyanyelv használatát. Előfordult, hogy latin vitairatra is szándékosan magyarul válaszolt, mégpedig Fridericus Balduinus lutheránus wittenbergi professzornak a *Kalauz* védelmében. Ahogy írja neki szerényen: „És jóllehet Deákul-is tudok, de mivel a' *Kalauzt* a' Magyarokért Magyarul írtam, annak óltalmát-is Magyarul akarom írnyia, Nemzetemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert, ha másnak szabad a' Magyar könyvre Deákul felelni; engem sem tilthat senki, hogy Magyarul ne írjak a' Deák könyvre.”⁸ Kempis *Krisztus követése*-fordításában is az anyanyelv szerepét hangsúlyozta: úgy fordította le a művet, „hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folya, mint-ha először magyar embertül, magyarul iratott volna”.⁹ A viták során gyakran elragadta a „kolerikus” hév, ahogy a református Alvinczi Péter be nem fejezett válaszára írta: „És noha elsőben mohón nyula dolgához, azt allítván, hogy lágy körtvélyben harap: de foga törésével érezvén, hogy barasz-k-magra talált, békét hagyta az több Leveleknek; azaz megesmérteté, hogy rossz pora volt és nem mindgyárt buggyan, mihent párállik az Praedikátor Uraimék pattantyúja.”¹⁰ Egy másik helyen indulatosan jegyezte meg az értetlenek számára: „Ezekből könnyen meg érti, a' kinek nem tök az agya, mint, és mi miatt nevedett ennyire az Török birodalom az Keresztyén Országokon.”¹¹ Rátérve most már az egyetemalapítás körülményeire, a *külső* történéseket tekintve Pázmány egyetemalapítása hirtelen tettnek tűnik.¹² Számos adat szól arról, hogy a 65 esztendő érek számára az 1635-ös esztendő betegségek közepette zajlik. Prédikációit a szószéken alig tudja végigmondani. Részletesebben írt erről 1636-ban megjelent prédiká-

Egyetem, Budapest,
2010, 139–145.

¹³Pázmány Péter:
Prédikációk. PPÖM VII.
1906. (Sajtó alá rend.
Kanyurszky György.) 799.

ciós kötetében, mintegy egy esztendővel a halála előtt. A prédikációgyűjtemény utolsó beszéde elé illesztett szöveg szerint: „Hanem a mit Karácson napján sok és nehéz akadozással, sőt félbenszakasztással predikáltam utólszor *Nagy-Szombat*-ban, 1635. év végén, mivel késsen vagyon, ki hagyom nyomtatni. Álítom, hogy ez leszén vége a negyven esztendő túl-fogva-való predikálásomnak, mert mellyem fuladási, hurutok és belső szelek szagatási, emlékezésem fogyatkozási, fogaim kihullási, egyéb minden napi sok nyavalyákkal egyetemben, alkalmatlanná tettek a predikálásra.”¹³ 1635 elején a soproni országgyűlésen tanácskozott Pázmány, s ekkorra sikerült az alapításhoz szükséges összegről rendelkezni. Az alapítólevél kiállításához vezető első tárgyalások január 6-án indultak meg az egyetem majdani első és második rektorával, Dobronoki György és Forró György jezsuita atyákkal. Az alapítólevélben megjelölt 100.000 Ft-ból végül is 60.000 Ft-ot Pázmány saját vagyonából ajánlott fel, 40.000 Ft-ot pedig császári kötelezvény biztosított, mivel II. Ferdinánd ennyivel tartozott Pázmánynak 1632. évi római követsége útiköltsége kapcsán. A januártól májusig tartó időszak fontos eseménye volt a császári kötelezvény összegének megszerzése. Az egyetemalapítás helyszínéül Nagyszombat mellett Pozsony is fölmerült. Tisztázni kellett továbbá, hogy az egyetem két karral, a teológiai és a filozófiai fakultással alapítható meg. Még az is lehetséges volt Pázmány számára, hogy a nagyszombati egyetem a bécsi egyetem fiáláléja legyen. Bár 1635 tavaszán súlyos betegen Bécsben az udvari orvosok kezelése alatt állt, folyamatosan tárgyalt és levelezett az egyetem ügyében. Fennmaradt az a levél, amely hat nappal az egyetem alapítólevelének dátuma, május 12. előtt kelt. Ebben a Bécsben keltezett levelében Pázmány Pozsonyba hívta Dobronoki Györgyöt, a nagyszombati kollégium rektorát, Forró Györgyöt, a magyarországi jezsuiták tartományfőnökét és Wilhelm Lamormain császári gyónatát, ahogy írja: „bizonyos nagy dolgokban” tanácskozni és végezni. Tudta, hogy Forró atya éppen a pöstyéni fürdőben kúrálja magát, de kérte, hogy szakítsa meg a fürdőzést azzal, hogy néhány nap után majd visszatérhet vele együtt a hévízbe.

Pázmány hat nappal később, 1635. május 12-én Pozsonyban aláírta a nagyszombati egyetem alapítólevelét. Megtehetette volna más napon is. A május 12-i dátum abból a szempontból figyelemre méltó, hogy a rövid életű kolozsvári egyetem alapítólevelét Báthory István erdélyi fejedelem ugyanezen a napon, május 12-én írta alá, még 1581-ben. Említettük, Pázmány középfokú tanulmányait Kolozsvárott végezte éppen Báthory alapítása idején, azonban, hogy 65 esztendő korában az egyetem alapítólevelének datálását ennek tudatában, erre emlékezve szándékosan tette-e május 12-re, csak feltételezhetjük.

Az alapítólevélben megfogalmazott elveket illetően e helyen csak két részletet emelek ki. Ahogy Pázmány írja: „Gyakran aggódva fontolgattuk magunkban, hogyan tudnánk a katolikus hitet Magyarországon elterjeszteni és a nemes magyar nemzet méltóságának is szolgálni. Minden más eszköznel előbbrevalónak tűnt föl előttünk, hogy

¹⁴Pázmány Péter
Remekei. (Bev., sajtó alá
rend. Sík Sándor.)
Budapest, é. n., 346.

¹⁵Pázmány Péter:
Összegyűjtött levelei,
I. i. m. 478.

¹⁶Pázmány Péter:
Válogatott prédikációk.
(Szerk. Hargittay Emil.)
Pázmány Péter Katolikus
Egyetem, Budapest,
2010, 62. (*A fiaknak
istenes neveléséről*)

¹⁷Pázmány Péter
Remekei, i. m. 347.

Tudományos Egyetem emeltessék, ahol a harcias nemzet lelkülete megszelidüljön és az egyházkormányzásra és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztessenek.”¹⁴ Az alapítólevélnek az a kitétele, hogy Pázmány hosszú évek alatt érlelte magában az egyetemalapítás tervét, tíz esztendővel az alapítás előtt II. Ferdinánd királyhoz írt egyik leveléből is kiviláglik. Az 1625 novemberében kelt levél tanúsága szerint állandó töprengésének eredménye az lett, hogy felismerte: a katolikus válás előmozdítására nincs alkalmasabb eszköz, mint az ifjúság nevelése.¹⁵ Egyik prédikációjában is úgy fogalmazott, hogy a gyermekek és az ifjúság nevelésénél nincs fontosabb dolog: „Az országoknak és városoknak sincs semmire nagyobb szükségek, mint az apródesztendősök jó nevelésére. Mert sem az eláradott gonoszságnak kiirtására, sem a jó erkölcsök béoltására, sem a bölcsességek és tudományok gyökerezésére, sem a több belső csendes állapotok virágzására fogatosb eszköz nem találthatik a gyermekek oktatásánál, miképpen ártalmasabb és veszedelmesb dolog sincsen az ifjúságnak vagy tudatlanságban vagy vásott, feslett erkölcsökben nevelésénél.”¹⁶ Ezt a célt igyekezett Pázmány megvalósítani iskola- és kollégiumalapításaival: a bécsi Pázmáneummal, a pozsonyi jezsuita kollégiummal, a nagyszombati nemesi konviktussal és más további alapításokkal.

Az egyetem elhelyezésével kapcsolatban a következőket olvassuk: „ha idő múltával, (ha Isten Magyarországot a török igától megszabadítja), alkalmasabb város találkoznék az Egyetem számára, szabadságában álljon a Társaságnak (a jezsuitáknak) ezt a mi alapításunkat az Egyetemmel együtt máshová átvinni, úgy azonban, hogy az esztergomi egyházmegyén kívül ne kerüljön”.¹⁷ Az alapítólevélnek ez a részlete rávilágít arra, hogy Pázmány számolt az ország súlyos körülményeivel, a török hódoltság okozta bizonytalan helyzettel, a széttagoltsággal, a belső háborúkkal, s ennek tudatában egyetemalapító tette egyenesen vakmerő lépésnek is minősíthető. Bízott abban, hogy egyeteme nem jut olyan sorsra, mint a korábbi sikertelen egyetemalapítási kísérletek: Pécssett, Pozsonyban, Budán és Kolozsvárott. Volt benne valami megkérdőjelezhetetlen bizalom és reménység, már abban a mozdulatban is, amivel leveleit aláírta. Esztergom másfél századon át török kézen volt, s a hódoltság miatt Nagyszombatba áthelyezett esztergomi érsekségen Pázmány mindig „Archiepiscopus Strigoniensis”-ként, esztergomi érsekként írta alá leveleit, ahogy egyébként más esztergomi érsekek is. Pázmány „jóslata” beteljesedett: a 18. századi konszolidáció következtében vált lehetővé, hogy Mária Terézia uralkodásának végén Budára, majd Pestre költözzön az egyetem. A költözést megelőzően részletes gazdasági számítások készültek arról, hogy mibe kerül a költözés, s mivel a budai várban való elhelyezés jóval olcsóbbnak mutatkozott a Pestre telepítésnél, az átköltöztetett egyetem ott kezdte meg működését. Az uralkodó, II. József kétszer is látogatást tett a budai egyetemen, amely ezt követően néhány évvel később már Pestre költözött, a mai Ferenciek tere közelében lévő Curia utcába. A 18. század végén Nagyszombat magyar és



szlovák lakossága nem örült az egyetem elköltözésének. Ma is így van: amely városban, városrészben egyetem jelenik meg, ott a szellemi és kulturális élet, sőt az infrastruktúra is virágzásnak indul. Nagyszombat városa sokáig hiányolta az egyetemet, mígnem 1992-ben ott ismét egyetem alakult, amely vállalja a pázmányi egyetem örökségét, olyan külsőségekben is, hogy évnyitóikat és ünnepeiket a Pázmány által támogatott és Esterházy Miklós nádor által építtetett nagyszombati templomban tartják, amely a korabeli Magyarország legrégebbi fennmaradt barokk temploma.

Mint említettük, Pázmány 100 ezer forint alaptőkével alapította meg az egyetemet. Az alapításul felajánlott 100 ezer forint a korban igen jelentős összeg volt, és elegendőnek bizonyult a nagyszombati jezsuita kollégiumhoz telepített egyetem megalapításához. Ez az összeg Pázmány egy és negyedévi jövedelmének számított 1635-ben. A magyarországi intézményalapításokat tekintve ez az összeg az 1635-öt követő száz esztendő figyelembe véve a legmagasabb volt.¹⁸ Persze nem könnyű a korabeli pénznemek értékét pontosan meghatározni. Például a nagyszombati egyetemi templom építéskor 1 mázsa réz ára 36 forint volt, ezer téglá ára pedig 2 és fél forint. Az egyetemalapítás évében az egri püspök évi 25.000 forint jövedelemmel bírt, s beszédes adat, hogy a plébánosok évi fizetése általában 100 forint körül mozgott Pázmány korában. Amikor a század első éveiben Szenci Molnár Albert átadta Rudolf császárnak akkor elkészült latin–magyar szótárát, királyi jutalomban részesült: 50 forintot kapott. (A hóhérok jól kerestek: a lefejezés és kézvágás 16 forint, karóba húzás 24 forint, akasztottak elföldelése: 6 forint. De kegyelmi kérvény elfogadás esetén csak 3 forint volt a napidíj.) Pázmány Mátyás király Corvina-könyvtárának a budai törökök birtokában még feltalálható maradék köteteiért harmincezer forintot ajánlott a basának, sajnos, eredménytelenül.

Az alapítólevél kiadását követő időszak is tevékeny hónapokat jelentett az alapító számára. Az 1635. év fennmaradt levelezésében az egyetem ügye minduntalan előkerült, miközben birtokügyeit, egyházi ügyeket intézett és rendszeresen tájékoztatta I. Rákóczi György fejedelmet a harmincéves háború németországi eseményeiről, s a neki írt levelekben visszatérő módon panaszkodik betegségeire. Meg kellett szereznie a jezsuita rendi generális és a király jóváhagyását az egyetem számára, s írt VIII. Orbán pápának és más befolyásos egyházi személyeknek a jóváhagyás és a privilégiumok ügyében. A királyi jóváhagyás érdekében Pázmány II. Ferdinándhoz szeptember 27-én írt levelében így fogalmazott: „Mindenekfölött kérem Felsőgedet, hallgassa meg a végső öregséggel küzdőnek esedezéseit; s biztosan hiszem, hogy nem fogja azokat visszautasítani.”¹⁹ A közelgő egyetemi évnyitó miatt egyre inkább sürgette a diploma kiadását, Ferenczffy Lőrinc udvari titkárnak sürgetően úgy írván, hogy „Az Universitas dolga nem kicsin dolog”.²⁰ A királyi diploma azután október 18-i keltezéssel érkezett meg. Az egyetem nevében ezért a jezsuita egyetemi időszakból megörökölt királyi jóváhagyás miatt is szerepelhetett

¹⁸A budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem nagynevű alapítójának, Pázmány Péternek 1925. június hó 6.-án tartott szoborleleplezési ünnepélye. In: Pázmány Péter és egyeteme. (Szerk. Kránitz Mihály, Maczák Ibolya.) Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2010, 89–90.

¹⁹Frankl Vilmos: Pázmány Péter és kora, III. i. m. 162.

²⁰Pázmány Péter: Összegyűjtött levelei, II. i. m. 610.





sokáig a magyar királyi tudományegyetem kitétel, amit később megerősített Mária Terézia egyetemszervező munkája, aki a jezsuita egyetemet állami egyetemmé alakította át. Pázmány nevét az egyetem 1921-ben vette fel, és 1950-ig meg is tartotta. A piliscsabai campuson az Ambrosianumban látható Pázmány-szobor is a névadáskor, 1922-ben készült el, s a pesti egyetem dísztermében, majd aulájában állt 1948-ig azon a helyen, ahol ma Eötvös Loránd szobra áll.

A nagyszombati egyetem első évnyitójára 1635. november 13-án került sor, fényes külsőségek közepette. Néhány nappal később előadták a bibliai Benjamin történetét. Ahogy Pázmány írta: „Nem ok nélkül (...) választották ezen alkalomra Benjamin történetét; mert az egyetemet, előhaladott koromra gondolva, utolsó szülöttemnek, Benjaminomnak kell tartanom, bár még több más intézet alapításáról elmélkedem.”²¹ Pázmány, amikor csak tehetette, meglátogatta az egyetemet, részt vett a vizsgákon, sőt ott maga is lelkesen felszólalt. Az oktatás már az évnyitót követő napon megindult. A filozófiai fakultás első éves logika előadásait 1636 januárjában 54 diák hallgatta.

Az egyetemalapítást követően Pázmány élete utolsó másfél esztendejében rendkívüli akaraterővel megállás nélkül, folyamatosan dolgozott. Óvatos diplomáciával részt vett az erdélyi református fejedelem, I. Rákóczi György elleni fegyveres fellépés lecsendesítésében, kiadta négy évtizednyi prédikációinak több mint ezer oldalas gyűjteményét, a harmadik kiadás számára átdolgozva sajtó alá rendezte hasonló terjedelmű *Kalauzát*. Utolsó hónapjait elsősorban a saját maga által alapított pozsonyi jezsuita kollégiumban töltötte. Ilyenkor mellette volt Dobronoki György, s terjedelmes, latinul írt naplójában rögzítette az egyetemalapító fáradhatatlan utolsó napjait, sorra feljegyezve, hogy az érsek kiket fogadott, kikkel tárgyalt, hogyan teltek hétköznapijai. Pázmányt betegsége ellenére sem hagyta el humora és öniróniája. Élete utolsó, Pálffy Pálhoz írt levelének végén az utóirat Pálffy feleségéhez is szól:

²¹Frankl Vilmos: *Pázmány Péter és kora*, III. i. m. 165.

²²Pázmány Péter: *Összegyűjtött levelei*, II. i. m. 755–756.

²³Sík Sándor már hivatkozott monográfiáján túl lásd Kornis Gyula: *Pázmány személyisége*. Franklin, Budapest, 1935.

²⁴Mester Fiore: *Pázmány Péter mentalitása és személyisége*. In: *A magyar művelődés és a kereszténység*. II. (Szerk. Jankovics József, Monok

„Magam is rövid nap meglátogatom kegyelmedet, noha bizony én is csak alég vagyok. Kérem kegyelmedet, asszonyomnak ajánlja szolgálatomat és kérje, hogy őkegyelme csináltassa meg nekem egy apotékában ezt az egynihány pilullát, és küldje alá: Recipe pilullas tres, pro sene 68 annorum, ut viginti annis junior fiat. [Végy három pirulát egy 68 éves számára, hogy 20 évvel fiatalabbá legyen.] Valamit kíván a patikáros, megfizetem.”²²

Pázmány nyolc nappal később halt meg, majd két héttel később, április 3-án a pozsonyi Szent Márton dómban, a főoltár előtti, padlózat alatti kriptában temették el. Öröksége tovább él számunkra az általa alapított egyetemen.

Befejezésül arra keressük a választ: honnan ez az aszketikus erő, a minden nehézséget, még a saját személyét érintő ért súlyos intrikákat, bírálatokat is leküzdő, a filozófiai és teológiai kérdésekben, hitvitákban több ezer oldalt alkotó, az első katolikus nyomtatott és nagy hatású imádságos könyvet kiadó, a megjelenését követően másfél évszázad után is mintát adó, mert sokszor másolt és kivonatolt



István, Nyerges Judit.)
Nemzetközi Magyar
Filológiai Társaság –
Scriptum Rt., Budapest
– Szeged, 1998, 717.

²⁵Tusor Péter: *Kánoni
kivizsgálás Pázmány
Péterről*. Gondolat,
Budapest – Róma,
2017, 346.

²⁶Tusor Péter:
*Pázmány, a jezsuita
érsek*. Gondolat,
Budapest, 2016, 325.

²⁷Öry Miklós:
Pázmány Péter lelkisége.
Carinthia, Klagenfurt,
1975, 16–17.

prédikációs kötetet megjelentető, a Biblia után az Európa-szerte második legtöbbet kiadott művet, Kempis *Krisztus követését* lefordító Pázmány ereje? A régebbi elemzések után²³ az újabb kutatások a személyiség elemzésekor általánosabb szempontokat is igyekeznek figyelembe venni: „A nagyobb teljesítményeket felfoghatjuk úgy is, mint szubjektív problémák megoldási kísérleteit.”²⁴ Ide sorolják a protestáns gyermekkorral való szembenézést, a jezsuita rendbe való szükségszerű belépést: „Pázmány lelki és szellemi horizontja előtt a Társaságnak nem volt valós alternatívája”,²⁵ és felnőtt korából újabban megismert egészségi problémáját, aminek kompenzálását életműve messzemenően elfedi és feledhetővé teszi.²⁶ Mindennek beható vizsgálata egy új kutatási területet, egy másik témát jelent, amihez még újabb adatok előkerülése szükséges. Hitelesen Pázmány 20. századi pap-monográfusait tanúztathatjuk, akik Pázmány alkotóerejének háttérében mélyen átélés és őszinte hitét látják. Ahogy a jezsuita Öry Miklós — Sík Sándor nyomán — megfogalmazta: „Pázmányról egész könyvtárat összeírtak. (...) De a tengernyi írásban sokáig kell váltogatni, míg felbukkan egy-egy gyöngy, amelyen Pázmány vallásos lelke csillog. (...) Személyiségének alaprétegét, »sokarcú egyéniségének imponáló egységét« (Sík) lelkiségében találjuk. Enélkül egész tevékenysége talány marad számunkra.”²⁷



Ifj. Vastagh György
Pázmány-szobra a
piliscsabai campuson